

Simpozij OBDOBJA 40

Tjaša Jakop

Pesem upora v 20. in 21. stoletju

objavljeno v:

Darja Pavlič (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-40/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2021.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

PESEM UPORA V 20. IN 21. STOLETJU

Tjaša Jakop

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana
tjasa.jakop@zrc-sazu.si

DOI:10.4312/Obdobja.40.285-291

Slovenska pesem upora ima že dolgo, čeprav nekontinuirano tradicijo: od *Puntarske* iz 16. stoletja, partizanskih (antifašističnih) pesmi do pesmi upora 21. stoletja, ki se rojevajo v časih protestov proti skorumpiranim političnim elitam in drugim nepravilnostim v družbi. V prispevku bo poudarek na besedilih slovenskih pesmih upora (zlasti na najnovejših avtorskih), rdeča nit vseh pesmi pa: boj za svobodo.

pesem upora, revolucionarne pesmi, partizanske pesmi, protesti, peta pesem

Slovene songs of rebellion have a long, if unbroken, tradition: from 16th-century *Puntarska* to Partisan (anti-fascist) songs to 21st-century songs of rebellion written in times of protest against corrupt political elites and other ills in society. The article focuses on the lyrics of such songs (especially the songs by the most recent authors) and the common thread of all of them: the struggle for freedom.

song of rebellion, revolutionary songs, Partisan songs, protests, song

1 Pesmi upora

Pesmi upora nastajajo med ljudmi v časih represije in so povezane z gibanjem za družbene spremembe, torej z aktualnimi dogodki. V preteklosti so pesmi upora nastajale med različnimi družbenimi gibanji, npr. v boju za volilno pravico žensk, za delavsko gibanje, gibanje za človekove pravice, državljanske pravice, protivojno gibanje, feministično gibanje, za pravice marginaliziranih in zatiranih: za pravice istospolno usmerjenih, za pravice živali, za varstvo okolja itn. Pesmi upora se rojevajo po vsem svetu: nekatere so ostale lokalne, nekatere so potonile v pozabo, spet druge pa so si utrle pot v svet in so jih posvojili tudi drugi narodi, druga kulturna in politična okolja, drugi jeziki. Mnoge pesmi in napevi so ponarodeli, avtorstvo se je izgubilo iz zavesti ljudi. Prevladal je vsebinski naboj pesmi, ki vzpodbuja k uporabi in borbi za svobodo v najširšem smislu te besede. Nekaj takih pesmi, ki jih prepoznamo tudi v našem kulturnem, političnem, geografskem in jezikovnem prostoru, bomo predstavili v prispevku.

Upor je v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) definiran kot »dejavnost, s katero se kdo upre, upira«, *revolucija* kot »radikalna sprememba družbenih, ekonomskih, političnih odnosov, ki jo izvedejo napredne družbene sile«, *protest* pa kot »javno izraženo nasprotovanje čemu, nezadovoljstvo s čim«. Eden od bolj miroljubnih oblik protesta je upiranje oz. kljubovanje s pesmijo; med ljudstvom so od

nekaj nastajale revolucionarne, delavske, partizanske idr. pesmi, torej pesmi upora. Pester nabor pomenov ima v SSKJ beseda *svoboda*: 1) 'stanje, ko so ljudje podrejeni samo zakonom in ne neomejeni, samovoljni oblasti koga'; 2) 'stanje, ko skupnost, država ni podrejena neomejeni, samovoljni oblasti ali kaki tuji državi'; 3) 'stanje, ko človek lahko izbira, se odloča po lastni volji'; 4) 'stanje, ko komu kdo s silo, prisilo ne omejuje gibanja'; 5) navadno s prilastkom 'stanje, ko kaka dejavnost ni omejena s posebnimi predpisi, pravicami koga'; 6) navadno s prilastkom 'stanje, ko človek svojemu mišljenju, kritičnosti ne postavlja mej, omejitev' in 7) kot ekspresivno še 'stanje, ko človek ravna, presoja po svojem spoznanju, potrebah in ne v skladu s splošnimi pravili, zlasti moralnimi'.

Gary McGath v prispevku *Songs of Freedom* (2002) svobodo definira kot odsotnost prisilnega omejevanja dejanj, ki ne kršijo pravic drugih oz. »Freedom is the absence of forcible constraint on actions which do not violate the rights of others.« Nadalje piše, da večina omejevanj svobode izvira iz dejanj vlade. Vse pesmi upora opevajo svobodo. Ker pa jih je »teže [...] razumeti brez okolja, v katerem so nastale in živele« (Čubelić v: Hofman 1915: 43), bo v naslednjih odstavkih predstavljen njihov nastanek oz. izvor.

Slika 1: Kolo na Čopovi ulici v Ljubljani leta 2020 (foto: Tjaša Jakop).

1.1 Opevanje svobode: od ruskih step do Jadranskega morja

Pesem *Katjuša* je pesem o svobodi in je posvečena vsem, ki so se borili za svobodo. Nastala je v Rusiji leta 1938, aktualna pa je postala v času druge svetovne vojne. Po glavni junakinji pesmi so poimenovali tudi orožje (večcevni raketomet). Besedilo je napisal pesnik Mihail Isakovski, melodijo pa Matvej Blatner. V slovenščino je besedilo iz ruščine prevedel Mile Klopčič. Leta 1943 je na isto melodijo Felice

Cascione napisal italijansko besedilo *Fischia il vento*. Zadnja kitica govori, da se bo neurje pomirilo in se bo ponosni partizan vrnil domov; mahal bo z rdečo zastavo in se veselil zmage in svobode: »Cessa il vento, calma è la bufera, / torna a casa il fiero partigian, / sventolando la rossa sua bandiera; / vittoriosi e al fin liberi siam.«

Bratje, le k soncu, svobodi je prevod prvotno ruske pesmi Смело, товарищи, в горы. Prvotno besedilo je zložil Leonid Petrovič Radin 1895/1986 v moskovski ječi. Pesem so razširile zlasti organizacije socialne demokracije, po oktobrski revoluciji pa se je med rdečimi gardisti uveljavila nova verzija. Sčasoma se je širila tudi po drugih deželah, kjer so poleg prevodov nastala tudi nova besedila. Tako je nastala nemška *Brüder, zur Sonne, zur Freiheit*, ki so jo prepevali tudi na demonstracijah v Nemški demokratični republiki od leta 1953 dalje. V slovenščino jo je prepesnil Mile Klopčič in jo pod naslovom *Himna* objavil v *Železničarskem koledarju* leta 1924. Pesem se začne z naslednjimi verzi: »Bratje, le k soncu, svobodi, / bratje, le k luči na plan! / Noč je bolesta za nami, / pred nami svobode je dan.«¹

Besedo *prostost*² najdemo v slovenski različici *Internazionale* (fr. *L'Internationale*), ki je splošno znana socialistična himna. Pesnik Eugène Pottier, član pariške komune, je leta 1871 napisal besedilo, glasbo pa Belgijec Pierre Degeyter leta 1889. Čeprav ima pesem razgibano preteklost – nekaj časa je bila himna Sovjetske zveze –, je že vse od svojih začetkov predvsem pesem delavcev vsega sveta v borbi za prostost. V slovenščini se refren glasi: »Že se ljudstvo je zbralo, / v zadnjo borbo že hiti, / da z internacionalo / prostost si pribori.«

Španska državljanska vojna, ki se je začela leta 1936, je bila prva oborožena vojna s fašizmom. Pesmi, ki so jih tedaj prepevali pripadniki republikanskih čet, odmevajo še danes in opozarjajo, da se moramo združiti v boj proti fašizmu: npr. *Ay Carmela* ali *¡No pasarán!* Besedilo pesmi *Ay Carmela* je v hrvaščino prevedel Darko Rundek, ki poje: »Želja nam je samo jedna: da fašista više nema.« V slovenščini pa se del pesmi glasi: »Mi smo proti zatiralcem, proti izkoriščevalcem, homofobom in fašistom, ...« Še ena pesem o svobodi torej.

Pesem italijanske levice *Bandiera rossa* se je rodila v začetku 20. stoletja. To je delavska pesem, poznana po vsem svetu in prevedena v več jezikov; pojejo jo zlasti na delavskih shodih in ob prvem maju. Besedilo je leta 1908 napisal Carlo Tuzzi, melodija zanjo pa je nastala na osnovi dveh lombardskih ljudskih pesmi. Pri nas je

- 1 Že v starocerkenoslovanščini *svoboda* pomeni 'svoboda'. Praslovansko **svoboda* je prvotno verjetno pomenilo **svobodni ljudje, svobodnjaki*. Beseda je izpeljana iz praslovanske oblike **svobodъ* 'svoboden'. Mnenja o izvoru te besedne družine so deljena. Lahko gre za izpeljanko s praslovansko pripono **-oda* iz zaimenske osnove **svob-*, ki se pojavlja še npr. v cerkvenoslovanški *sobъ, sobъstvo* 'lastnost, svojstvo', *osoba* 'oseba'. Prvotni pomen praslovanske besede **svoboda* je v tem primeru **pripadanje samemu sebi*. Druga možnost je domneva, po kateri je praslovanska oblika **svobodъ* 'svoboden' nastala iz indoevropske **syo-pot-*, zloženke s prvim členom iz **syo-* 'svoj' in drugim iz **pot-* 'gospod'. Če je pravilna ta domneva, je praslovanski pridevnik **svobodъ* prvotno pomenil **takšen, ki je svoj gospod* (Bezljaj III, 1995: 353–354).
- 2 Praslovanska beseda **prostъ* 'prost, svoboden' se je verjetno razvila iz indoevropske oblike, sestavljena iz **pro-* 'naprej, spredaj' in izpeljanke iz korena **sta-* 'stopiti, stati'. Če je razlaga pravilna, je beseda prvotno pomenila **spredaj stoječ* (Bezljaj III, 1995: 127) > **vodeč*.

ena od različic te pesmi postala priljubljena v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so jo prepevali Pankrti. Pesem se konča z željo po svobodi: »Evviva il comunismo/ socialismo e la libertà.«, v prevodu: »Naj živita komunizem/socializem in svoboda.«

Bella ciao je pesem delavk na riževih poljih v Italiji, ki so v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja iz Emilije - Romanje, od koder so bile doma, hodile na sezonsko delo na riževa polja v Lombardijo in Piemont. *Mondine* so delale v težkih pogojih: poleg nadležnih insektov so jim pili kri še človeški biriči, ki so jih neusmiljeno priganjali k delu. S pesmijo so si vlivale moč. Osnova melodije je klezmer, natančneje skladba *Koilen*, ki jo je leta 1919 zložil judovski skladatelj Mishka Ziganoff, avtor besedila pa ni znan. *Mondine* še danes, združene v zboru s svojimi hčerkami, pojejo in se borijo za svoje pravice v zboru Coro delle Mondine di Novi iz Modene. S prihodnjimi rodovi je pesem postala hitrejša in glasnejša, postala je glasnik svobode; za svojo so jo vzeli tudi italijanski antifašisti. Slišali smo jo lahko na protestih proti brexitu v Veliki Britaniji leta 2018, na protestih za osamosvojitve Katalonije v letih 2019–2020 in na protestih rumenih jopičev za ekonomsko pravičnost v Franciji. Pesem se konča s klicem po svobodi: »È questo il fiore del partigiano / morto per la libertà!«

2 Slovenci in pesem upora

Slovenska pesem upora ima že dolgo, čeprav nekontinuirano tradicijo: od *Puntarske* iz 16. stoletja (iz časa kmečkih uporov) do partizanskih (antifašističnih) pesmi iz 2. svetovne vojne do pesmi upora 21. stoletja, ki se rojevajo v časih protestov proti političnim elitam in drugim nepravilnostim v družbi. Ana Hofman v knjigi *Glasba, politika, afekt: novo življenje partizanskih pesmi v Sloveniji* (2015: 127), piše, da je bil partizanski upor interpretiran kot krona uporniškega gibanja, ki sega v čas od salzburške revolucije leta 772 prek kmečkih uporov v 16. stoletju vse do danes, vključno z bojem za slovensko neodvisnost leta 1991, in pri tem citira Cvetko Hedžet Tóth (2001: 63): »[D]a je zgodovina slovenskega naroda, najmanj od velikih kmečkih uporov vse do danes, zgodovina veličastnega uporništva, ki je človeku kot posamezniku in narodu kot celoti pomagalo, da je sploh obstal in se ohranjal skozi svojo tako zelo nelagodno zgodovino«.

2.1 Partizanske pesmi

Franc Križman (2020: 174) piše, da je partizanska pesem neke vrste umetniški oz. glasbeni fenomen, ki je na slovenskem ozemlju nastal v enotah partizanske vojske in okupiranem zaledju. Vanjo spadajo tudi ljudska in ponarodela (borbena) pesem, budniška in puntarska pesem (iz 16. do 19. stoletja), delavska in revolucionarna pesem iz oktobrske revolucije (1917) ter protifašistična pesem iz španske državljanske vojne (1936–1939). Aktualnost partizanske pesmi seže vse do današnjih dni in je še vedno povezana z literaturo. Križman (2020: 175) citira dvojezično avstrijsko koroško pesnico in pisateljico Majo Haderlap, ki v romanu *Angel pozabe* (2012: 68) piše: »[č]e te je v gozdu strah, je treba peti partizanske pesmi ... Prav, bom pel pa sam. In oče zapoje, poje na ves glas, kolikor zmore, bojevite partizanske pesmi ...«

O usodi partizanskih pesmi govori tudi Sianne Ngai (2005: 5): »Partizanske pesmi so znova aktualne v trenutku, v katerem je izbruh novih ‘vsakdanjih’ oblik demokracije postal del političnega vsakdana, pri čemer ‘lokalno’ in ‘globalno’ postajata vedno bolj nejasna politična pojma. V globalnem kapitalizmu, ki opredeljuje sedanji trenutek, moramo upoštevati tudi transnacionalne prakse, ki pozivajo k podobnim ciljem oz. si prizadevajo zanje, uporabljajo podobne metode in obsegajo določeno skupno družbeno-politično okolje.«

Pesem *Jutri gremo v napad* je ena najbolj liričnih partizanskih pesmi. Besedilo je nastalo v Ljubljani, pozimi leta 1941, ko je pesnik Vladimir Pavšič - Matej Bor obiskal Grosupeljsko četo na Dolenjskem. Pesem je uglasbil skladatelj Janez Kuhar po nemški ofenzivi januarja 1944. Verz iz pesmi se glasi: »Veter potepuh, podaj nam roko, mesec lenuh, hitreje za nami. / Mi gremo, gremo s puško na rami v napad za svobodo, za kruh!« V nasprotju z njo je pesem *Nabrusimo kose* budnica, katere besedilo je po poljskem napevu leta 1936 napisal Milan Apih: »V boj za svobodno življenje, gre klic od vasi do vasi, / ker sicer nas čakata sužnost, trpljenje, za nas več izbire druge ni.«

V Bileči, kjer je bil zaprt tudi slovenski skladatelj Milan Apih, je 1. 5. 1940 prvič zadonela pesem *Bilečanka*. Apih jo je napisal za zbor slovenskih internirancev, ki ga je tudi vodil. *Bilečanka* je postala ena najbolj popularnih partizanskih pesmi. Apih je leta 1944 napisal, da je anonimno ljudsko ustvarjanje v Sloveniji končano s tistimi pesmimi, ki so jih ustvarili vojaki in kmetje v borbi in ki ne morejo biti videne kot »ljudska stvaritev« (Hofman 2015: 40). Zadnja kitica napoveduje lepšo prihodnost: »Ko brez pušk in bajonetov, prosta nam bo pot / Stopala bo naša četa, svobodi naprot'. / Čuje se odmev korakov / Po kamenju hercegovskem / Heja ho, heja ho.«

»Motiv pesmi *Hej, brigade* je nastal spontano, prej melodija kot besedilo, najprej pa ritem. Oktobra leta 1942 sem ilegalno bival v Ljubljani, in ko sem poslušal partizanske mitraljeze, ki so odmevali okrog mesta, se mi je stožilo po hosti ... z drugo besedo po svobodi.« Tako je o nastanku ene najbolj priljubljenih slovenskih partizanskih pesmi zapisal njen avtor Vladimir Pavšič - Matej Bor. Prva kitica pesmi se glasi: »Hej brigade, hitite³ / razpodite, zatrite / požigalce slovenskih domov! / Hej mašincea zagodi, / naj odmeva povsodi naš pozdrav / iz svobodnih gozdov!«

3 Slovenski upori in protesti v 21. stoletju

Svobodo v 21. stoletju opevajo mnogi slovenski avtorji in kantavtorji, med drugimi tudi Drago Mislej Mef, avtor pesmi *Svoboda* z istoimenskega albuma skupine Mef in Narodnoosvobodilnega benda, ki ga je izdal leta 2005. Refren se glasi: »Svoboda je ptica, je večna resnica, / daleč leti. / Svoboda je v zraku na vsakem koraku, / v meni živi. / Svoboda je moja, svoboda je tvoja, / vsak jo ima. / Svoboden je človek, ki svobode ne da.«

3 Na melodijo partizanske pesmi *Hej, brigade* so članice feminističnega pevskega zbora Z'borke napisale različico *Feministke, hitite*. Prepesnile so jo za predstavo *FemTV 2.0* in jo prvič zapele v podporo na feminističnem shodu proti seksizmu maja 2014.

Na človekovo pravico in dolžnost do upora opozarja *Pesem upora*, ki jo je za ženski pevski zbor Kombinat⁴ napisala kantavtorica Ksenija Jus. Mediji so pesem označili za himno demonstracij v Sloveniji leta 2012, poimenovanih »vseslovenska vstaja«:

Pesem upora naj širi svoj glas
sanje milijonov naj vzkljuje v klas
svoboda je misel posebna kot Kras
svoboda je ogenj ki greje naš obraz.

[...]

Refren:

Dvignimo glave za vse ki trpe
podajmo roke vsem ki hrepene
misli premnogih ki sejejo strah
spreminjamo v barve vseh človeških ras.

Besedilo za pesem *Svoboda*, ki jo prepevata ženski pevski zbor Kombinat in skupina Stranci, je zapisala pisateljica in prevajalka Polona Glavan. Pesem je nekakšen priročnik, ki pomaga vzdrževati svobodo duha in misli:

Svoboda se ne neha ne v zibki ne pod rušo.
Zahteva tvoj pogum, v zameno da ti dušo.

[...]

Refren:

Svoboda ni večina, osvojena s pol možgani.
Svoboda ni urok, ki te pred samim sabo brani.
Svoboda ni projekt, ki se ga lotiš v prostem času.
Svoboda je v dihu, v gibu in v glasu.

V zadnjem letu smo v Sloveniji priča ponovnim protestom proti vladi Janeza Janše. Reper Darko Nikolovski in pevka Jadranka Juras sta januarja 2021 posnela pesem z naslovom *Operacija Juriš*. Besedilo je energičen odgovor na preganjanje kulture s strani vlade, policije in vojske. Refren se glasi: »Ponovimo zgodovinsko uro / Kdo je vse uničeval naš jezik in kulturo / In spet jih bomo zgleda moral naučit / Da ideje o svobodi se ne da ubit.«

Reper Zlatan Čordić - Zlatko je leta 2021 izdal pesem z naslovom *Svoboda*, ki jo je opremil tudi z videospotom. Na Trgu republike pred spomenikom Ivana Cankarja nam z lesenim križem na hrbtu govori: »Iz vsake situacije se človek mora nekaj novega naučit. / In iz trenutne situacije sem se naučil to, / da se ljudje ne premaknejo, dokler se ne dotakne njih.« Kritizira tudi predsednika vlade: »Dragi državljani, Janez jebe vas v glavo. / Janez ni država, Ivan toži to državo. / Nisi se spremenu, barve si zamenu. / Vsi na volitve, da bo plešasti popenu.« Celotno besedilo je kritika predstavnikov vlade in oportunistov skozi oči slehernika – vsakega od nas, ki na Trgu republike ali

4 Kombinat (tudi Kombinatke) je ženski pevski zbor, ki je bil uradno ustanovljen leta 2008 ob dnevu upora (27. 4.), na dan ustanovitve Osvobodilne fronte v Sloveniji leta 1941. Prvi samostojni album so izdale 28. 12. 2012 in vsebuje 20 pesmi. Zbor se udeležuje različnih festivalov doma in v tujini ter podpira številne upore, stavke in druge aktivistične dogodke v državi.

pa le doma s kavča skandiramo: »Stop janšizmu, svoboda vsem.« In kot v refrenu nadaljuje Zlatko: »[z]daj ni čas za tišino. / Čas je, da pridemo ven.«

Na dan upora proti okupatorju se je 27. 4. 2021 odvijal shod oz. protest z začetkom ob 17. uri na Prešernovem trgu. Protestna ljudska skupščina je objavila: »Naše združeno ljudstvo je v preteklosti že premagalo tuje in domače okupatorje ter si izbrilo svobodo. Tudi tokrat bomo pokazali, da ima v Sloveniji oblast ljudstvo in da se nikoli ne bomo nehali boriti! Do zmage!« Dogodek so s pesmijo pospremle članice zbora Kombinat in Jani Kovačič – slednji s svojo vsem poznano *Revolucijo*. Sicer lahko Kovačičev celoten opus označimo z uporniškimi oz. revolucionarnimi. V novi protestni pesmi *Zoološka pripovedka* npr. Kovačič poje o zveri, ki se zaprta v kletki zdi majhna, vendar pa na prostosti zraste in je ni več moč zadržati: ime ji je Svoboda. Paznik v živalskem vrtu v pesmi (od)govori otrokom: »Zdaj zaprta zdi se majhna. / Čjo na prostost spustiš, / zraste in nikjer ni kletke, / da v nji jo zadržiš.«

Zaključek

Slovenska pesem upora ima že dolgo, čeprav nekontinuirano tradicijo: od *Puntarske* iz 16. stoletja do partizanskih (antifašističnih) pesmi in do pesmi upora 21. stoletja, ki se rojevajo v časih protestov proti skorumpiranim političnim elitam in drugim nepravilnostim v družbi. V prispevku je poudarek na besedilih slovenskih pesmi upora, zlasti na najnovejših avtorskih, kot sta npr. *Pesem upora*, ki jo je za Kombinat napisala članica Ksenija Jus in so jo mediji označili za himno demonstracij v Sloveniji v letih 2012–2013, ali pesem *Svoboda* članice Polone Glavan.

Rdeča nit vseh pesmi upora je torej boj za svobodo. Pesnik Karel Destovnik - Kajuh je pesem *Materi padlega partizana* končal z ganljivim verzom: »Lepo je, veš, mama, lepo je živeti, / toda, za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti!« Svoboda ni naključje, za svobodo se je treba boriti – ne (le) s pestjo, ampak (tudi) s pesmijo – po možnosti v duru: veselo in optimistično, enostavno, enoglasno in udarno – kot *Internacionala*.

Viri in literatura

- APIH, Milan idr. (ur.), 1976: *Vstanite, sužnji: zbirka revolucionarnih pesmi narodov vsega sveta*. Ljubljana: Založba Borec.
- BEZLAJ, France, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika III: P–S*. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana: SAZU, Mladinska knjiga.
- ČUBELIČ, Tvrtko, 1959: Stilsko-izražajne karakteristike pjesama revolucije. *Jezik VIII/1*. 7–23.
- HEDŽET TÓTH, Cvetka, 2001: Uporništvo kot volja do življenja. Zdenko Čepič, Tanja Velagič (ur.): *Odpor 1941: zbornik s posveta ob 60. obletnici Osvobodilne fronte slovenskega naroda*. Ljubljana: Borec. 63–71.
- HOFMAN, Ana, 2015: *Glasba, politika, afekt: novo življenje partizanskih pesmi v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Kulturni spomin).
- KRIŽMAN, Franc, 2020: Glasba odpora v Sloveniji med drugo svetovno vojno (1941–1945) v južnoslovanskem in evropskem kontekstu. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva LX/1*. 169–175.
- McGATH, Gary, 2002: *Songs of Freedom*. <http://www.mcgath.com/freesongs.html> (dostop 23. 1. 2021)
- NGAI, Sianne, 2005: *Ugly feelings*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. www.fran.si (dostop 9. 2. 2021)

